

Criminal Protection of Clean Data in the Metaverse Environment

Abolfath Khaleghi[✉]

Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran.
ab-khaleghi@qom.ac.ir

Abstract

The legal framework of traditional criminal justice systems is no longer sufficiently capable of addressing emerging threats arising from polluted data in the metaverse environment, as such systems have not been adequately equipped to eliminate online and complex content contrary to human values in the contemporary digital era, given that the exigencies of this age have led to the commission of crimes within metaverse environments through the use of internet-based social networks and have simultaneously generated entirely new forms of content production, data storage, and dissemination of messages imbued with obscene themes. Effective confrontation with this category of cybercrimes and the offenders who commit them in metaverse environments constitutes the central issue of the present research, which demonstrates that criminal protection necessitates a fundamental transformation through the enactment of new laws and the intelligent revision of previous regulations. Requirements derived from multiple principles—such as respect for privacy, free access to information, the principle of *lā ḍarar* (non-harm), and the preservation of ethics in the metaverse environment—play a dual role in sanctioning mechanisms and criminalization. Examination of national and regional regulations governing activities in cyberspace, conducted through a documentary-analytical method, indicates that actions contrary to the values respected by each society are met with criminal-judicial responses, namely those actions that undermine public tranquility, security, privacy, or public order, while legal regulations simultaneously support a dual policy of safeguarding legitimate activities such as the production, dissemination, storage, and transmission of clean data and beneficial content within the metaverse environment.

Keywords: Criminal protection, clean data, metaverse, obscenity, indecency, sexual offenses.

Cite this article: Khaleghi, A. (2025). Criminal Protection of Clean Data in the Metaverse Environment. *Parliament and Legislation*, 1(2), p. 111-128. <https://doi.org/10.22034/mlaw.2026.18691.1044>

Received: 2025-06-01 ; **Revised:** 2025-07-10 ; **Accepted:** 2025-07-28 ; **Published online:** 2025-10-02

© The Author(s).

Article type: Research Article

Publisher: Islamic Parliament Research Center

حمایت کیفری از داده‌های پاک در فضای فراواقعیت مجازی

ابوالفتح خالقی

استاد، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران. ab-khaleghi@qom.ac.ir

چکیده

چارچوب قانونی نظام عدالت کیفری متداول در گذشته، برای مقابله با نوتهدیدات برخاسته از داده‌های ناپاک در فضای فراواقعیت مجازی، از کفایت لازم برخوردار نیستند. نظاماتی که برای زدودن محتوایی مغایر ارزش‌های انسانی برخط و پیچیده قرن حاضر، تجهیز نشده‌اند. چراکه اقتضانات این عصر، جرایم ارتكابی در محیط‌های فراواقعیت مجازی با استفاده از شبکه‌های اجتماعی اینترنتی را به دنبال داشته‌اند. همچنین انواع کاملاً جدیدی از شیوه‌های تولید محتوی، ذخیره و انتشار اطلاعات و پیام‌هایی با مضامین ابتذال آلود را به وجود آورده‌اند. مقابله مؤثر با این قسم از جرایم سایبری و مجرمانی که در محیط‌های فراواقعیت مجازی مرتکب آنها می‌شوند، مسئله اصلی پژوهش حاضر بوده و نشان داده شد که حمایت کیفری مستلزم تحول اساسی در وضع قوانین جدید و بازبینی هوشمندانه مقررات سابق است. الزامات منبعث از اصول متعددی نظیر احترام به حریم خصوصی، دسترسی آزاد به اطلاعات، عدم اضرار به غیر و پاسداشت اخلاق در فضای فراواقعیت مجازی، نقش دوگانه‌ای در وضع ضمانت اجرا و جرم‌انگاری دارند. بررسی مقررات ملی و منطقه‌ای ناظر بر فعالیت در فضای مجازی که با روش مطالعه اسنادی-تحلیلی انجام شده، نشان می‌دهد که اقدامات مغایر با ارزش‌های مورد احترام هر جامعه، با پاسخ‌های کیفری-قضایی مواجه می‌باشند. همان اقداماتی که موجبات سلب آسایش عمومی، امنیت، نقض حریم خصوصی یا نظم عمومی را فراهم می‌سازند و همزمان مقررات قانونی سیاست دوگانه صیانت از فعالیت‌های مشروع نظیر تولید، انتشار، ذخیره‌سازی و انتقال داده‌های پاک و محتوای سودمند در محیط فراواقعیت مجازی، پشتیبانی به عمل می‌آورند.

کلیدواژه‌ها: حمایت کیفری، داده‌های پاک، فراواقعیت مجازی، ابتذال، استهجان، تخلفات جنسی.

استاد به این مقاله: خالقی، ابوالفتح (۱۴۰۴). حمایت کیفری از داده‌های پاک در فضای فراواقعیت مجازی. *مجلس و قانون‌گذاری*، ۲۱(۲)، ص ۱۱۱-۱۲۸.
<https://doi.org/10.22034/mlaw.2026.18691.1044>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۱۱؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۴/۰۴/۱۹؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۰۶؛ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۴/۰۷/۱۰

ناشر: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

نوع مقاله: پژوهشی

© نویسندگان.

۱. مقدمه

به گواه تاریخ، هماهنگ با نیاز و احتیاجات آدمی، فناوری‌های نوین پیوسته در زندگی بشر نمودار شده و با گذشت زمان توسعه یافته است. با پیشرفت جوامع، این فناوری‌ها روز به روز کامل‌تر شده و جلوه‌های نوینی به خود گرفته‌اند. به نحوی که پس از سپری شدن زمان، با ابداعات ابتکاری، اشکال جدیدی ظاهر شده و نوع گذشته آنها از عرصه زندگی محو و اندک‌اندک فراموش شده‌اند. اما به هر حال، در زمان رونق دستاوردهای علمی، زندگی جمعی و فردی نوع بشر به آنها پیوند خورده و از آنها بهره برده است. بهره‌گیری از قابلیت‌های تکنولوژی اغلب و عمدتاً در جهت رفاه و کمک به ابعاد مختلف زندگی بوده، ولی بعضاً محل سوءاستفاده و در جهت اهداف غیرانسانی و احياناً مجرمانه هم بکار گرفته شده‌اند. ازجمله این ابداعات، پدیدار شدن فناوری فراواقعیت مجازی^۱ یا فضای سایبر است. به دنبال پیشرفت‌های علمی در عرصه شبکه‌های ارتباطی و علوم سخت‌افزاری یا نرم‌افزاری رایانه، فضای بی‌انتهایی از قابلیت ارتباطی در سراسر عالم گسترش یافت. فضایی که به کمک تجهیزات مخابراتی، فناوری‌های نوین و ابزارهای فنی هر روز بر وسعت آنها افزوده شد. تا اندازه‌ای که امروزه تمام گستره احتیاجات جوامع بشری را دربرگرفته‌اند. بنابراین، کمتر بعدی از ابعاد حیات جمعی و فردی انسان‌ها یافت می‌شود که از حضور فراواقعیت مجازی خالی مانده باشد (صفدری و بابائی، ۱۴۰۱، صص ۲)؛ تا آنجاکه این واقعیت دیگر یکی از جنبه‌های نوین زندگی مدرن نیست، بلکه به امری عادی و متداول تبدیل شده و در نتیجه فرصت‌ها و چالش‌های زیادی را با خود به همراه دارد. برخی از شایع‌ترین کارویژه‌های واقعیت مجازی در زندگی روزمره، ابعاد اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن است. همچون امور عبادی، آموزش و یادگیری، سرگرمی و تفریح، اشتغال، تبلیغات و معرفی محصولات، اطلاع‌رسانی و کسب خبر، بهداشت و درمان، امور اداری و اجرایی، پولی و بانکی، کشاورزی و صنعت، حمل و نقل کالا و مسافر در سطح ملی و بین‌المللی اعم از دریایی، ریلی، هوایی و زمینی می‌باشند. توسعه این قابلیت به صورتی است که هر شخص می‌تواند بدون خارج شدن از خانه، کلیه امور شخصی و روزانه خود را به سهولت و به کمک شبکه توسعه یافته ارتباطی در فضای فراواقعیت مجازی به انجام رساند و با افراد مختلف در سراسر عالم حتی دورترین آنها، بدون محدودیت در ارتباط باشد. امری که شاید چند دهه قبل آرزوی دست نیافتنی شمرده می‌شد. اما امروزه در عمل (هرچند مجازی) ولی به عینه، به واقعیت پیوسته است. گرچه دولت‌ها نقش مهمی در تضمین فضای مجازی آزاد و ایمن دارند، تا با ایجاد سازوکارهای مناسب اجرایی به مبارزه با جرایم این فضا بپردازند (اسماعیلی و همکاران، ۱۴۰۱، ص ۹۸). در ایران طی بیست سال گذشته، به طور فزاینده‌ای شبکه‌های ارتباطی الکترونیکی و سیستم‌های اطلاعاتی و اینترنت گسترش یافته و تأثیر شگرفی بر تمام

بخش‌های جامعه گذاشته‌اند. همزمان با فرصت‌های مطلوب ناشی از گسترش و سهولت کاربری فراواقعیت مجازی، آسیب‌ها و چالش‌های ناشی از استفاده بی‌حد و افراطی یا کاربرد نامناسب آن نیز به مرور آشکار شده است. علاوه بر برخی آسیب‌های روانی فردی نظیر افسردگی، انزوا، وابستگی شدید و اضطراب، یا آسیب‌های جسمانی مانند افزایش وزن، بی‌تناسبی اندام، بسیاری از ناهنجاری‌های اخلاقی-اجتماعی نیز پدیدار شدند. جرایم سایبری فراتر از مرزهای جغرافیایی اتفاق می‌افتد و در نتیجه محل اصلی ارتکاب جرم و کشور آسیب‌دیده ممکن است متفاوت باشند (دشتی و افشاری، ۱۳۹۸، ص ۸۸). واضح و بدیهی است که هر فناوری، در زندگی بشر ابزار و وسیله محسوب می‌شود در نتیجه اصالتاً و بالذات برای بکارگیری مستلزم وجود پیوست‌های اخلاقی و فرهنگی است؛ وگرنه می‌تواند قابلیت ضدبشری پیدا کند. از آنجا که ابزار و ادوات فراواقعیت مجازی نظیر واقعیت‌های حقیقی اساساً حسن و قبحی ندارند، جز آنکه شیوه بکارگیری و کاربری آنها در زندگی بشر حسن و قبحشان را آشکار می‌سازد. بنابراین، پژوهش حاضر با این پیش‌فرض که ضدیت با موجودیت و توسعه فضای سایبر خلاف عقل سلیم بوده، درصدد چاره‌جویی برای حل مسئله اصلی تحقیق برآمده است؛ یعنی کنکاش در یافتن پاسخ به این سوال اساسی که: کنترل، نظارت معقول و مؤثر بر محیط فراواقعیت مجازی به منظور پیشگیری از کاربردهای غیرانسانی و خارج از اخلاق و ارزش‌های مقبول در هر جامعه چگونه صورت می‌گیرد؟ مفروض آن است که در هر اجتماع انسانی، متناسب با ارزش‌های شناخته شده در همان جامعه، ضوابط استفاده از هر فناوری از جمله فناوری‌های مرتبط با فراواقعیت مجازی، تدوین و به اجرا گذاشته می‌شود. به کمک ابزارهای متناسب قانونی هم به توسعه بکارگیری آن فناوری و هم به کاهش آسیب‌های متعدد ناشی از آنها توانمند توجه می‌گردد. در این خصوص وجه مشترک جامعه ایران و کشورهای منطقه توسعه متوازن، کاربرد انسانی و قانونمند فناوری است و وجه اختلاف آنها بعضاً در مصادیق ارزش‌های اجتماعی و میزان، نوع و شیوه حمایت می‌باشد. از جمله مشترکات جوامع مختلف انسانی، حمایت قانونی از تولید، ذخیره و انتشار محتوای پاک و مصون از آلودگی‌های ضد اخلاقی و همچنین مقابله با داده‌های ناپاک در محیط سایبر است. به عنوان نمونه ماده ۹ کنوانسیون جرایم سایبر ۲۰۰۱ و ماده ۲۱ کنوانسیون اروپایی حمایت از کودکان در قبال جرایم هرزه‌نگاری سال ۲۰۰۷ به مقابله با سوءاستفاده جنسی از کودکان به شیوه هرزه‌نگاری کودکان در فضای فراواقعیت مجازی پرداخته است. همانطور که قوانین داخلی بسیاری از کشورهای منطقه، با الگوبرداری از آنها و متناسب با فرهنگ بومی خودشان، فضای فراواقعیت مجازی را عاری از داده‌های مغایر عفاف ترسیم می‌کنند.

۲. رویکردهای ملی و منطقه‌ای حمایت از داده‌های پاک در محیط فراواقعیت مجازی

مطالعه تحولات تقنینی در بُعد ملی و منطقه‌ای با تأکید بر گفتمان کشورهای مسلمان (اعم از

سرزمین‌های همجوار و بعضاً غیرهمجوار)، در بستر مصوبات قانونی در زمینه پاسداشت داده‌های تهی از محتوای ناپاک، مورد بررسی قرار گرفته و رویکردهای مورد مطالعه به ترتیب در ابعاد داخلی و فراملی تبیین و تحلیل شده‌اند.

الف- سیاست تقنینی ملی: در ایران اقدامات مربوط به پاکسازی فضای فراواقعیت مجازی از انواع آلودگی‌های مغایر عفاف و اخلاق، همزمان با اوج‌گیری و توسعه انواع شبکه‌های ارتباطی و رایانه‌ای آغاز شد. این اقدامات تقریباً از سال‌های پایانی دهه ۷۰ و ابتدای سال ۱۳۸۰ شروع و تاکنون تدابیر گوناگونی در رده‌های مختلف حاکمیتی کشور برای مقابله با سوءاستفاده‌های مجرمانه در فضای فراواقعیت مجازی اتخاذ شده که آغاز آن با انتشار منشور مهم ۷ ماده‌ای مقام معظم رهبری در تدوین و ترسیم الگوی سیاست جنایی ملی در باره شبکه‌های اطلاع‌رسانی و جرایم رایانه‌ای در سال ۱۳۷۷ رقم خورد. در این ابلاغیه سیاست کلی هدایت و کنترل فضای فراواقعیت مجازی و شبکه‌های پیام‌رسان به خوبی ترسیم شده است. این سیاست کلی شامل موارد زیر است:

(۱) ایجاد، ساماندهی و تقویت نظام ملی اطلاع‌رسانی رایانه‌ای و اعمال تدابیر و نظارت‌های لازم به منظور صیانت از امنیت سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و جلوگیری از جنبه‌ها و پیامدهای منفی شبکه‌های اطلاع‌رسانی.

(۲) توسعه کمی و کیفی شبکه اطلاع‌رسانی ملی و تأمین سطوح و انواع مختلف خدمات و امکانات این شبکه برای کلیه متقاضیان به تناسب نیاز آنان و با رعایت اولویت‌ها و مصالح ملی.

(۳) ایجاد دسترسی به شبکه‌های اطلاع‌رسانی جهانی صرفاً از طریق نهادها و مؤسسات مجاز.

(۴) حضور فعال و اثرگذار در شبکه‌های جهانی و حمایت از بخش‌های دولتی و غیردولتی در زمینه تولید و عرضه اطلاعات و خدمات ضروری و مفید با تأکید بر ترویج فرهنگ و اندیشه اسلامی.

(۵) ایجاد و تقویت نظام حقوقی و قضایی متناسب با توسعه شبکه‌های اطلاع‌رسانی، به‌ویژه در جهت مقابله کارآمد با جرائم سازمان‌یافته الکترونیکی.

(۶) توسعه فناوری اطلاعات (به‌ویژه حفاظت از اطلاعات) و آینده‌نگری درخصوص آثار تحولات فناوری اطلاعات در سطح ملی و جهانی و گسترش مطالعات و تحقیقات و تربیت نیروی انسانی متخصص در این زمینه.

(۷) اقدام مناسب برای دستیابی به میثاق‌ها و مقررات بین‌المللی و ایجاد اتحادیه‌های اطلاع‌رسانی با سایر کشورها به‌ویژه کشورهای اسلامی به‌منظور ایجاد توازن در عرصه اطلاع‌رسانی بین‌المللی و حفظ و صیانت از هویت و فرهنگ ملی و مقابله با سلطه جهانی.

پیرو تصویب و ابلاغ سیاست‌های کلی شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای از سوی مقام معظم رهبری در اجرای این سیاست ابلاغی، شورای عالی انقلاب فرهنگی در چهارصد و هشتاد و هشتمین جلسه

مورخ ۱۳۸۰/۰۸/۱۵^۱ تصویب‌نامه‌ای به منظور ساماندهی شرکت‌ها یا مؤسسات ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنتی (رسا) مقرر داشت که در آن از تولید، نشر، و ذخیره محتوای پاک در فضاهای فراواقعیت مجازی همچنین فعالیت غیرمخرب حمایت به عمل آمده و محتوای ناپاک در قالب اعمال ممنوعه در شبکه‌های اطلاع‌رسانی یا محیط‌های فراواقعیت مجازی برشمرده شده‌اند. اهمّ ممنوعیت‌های مزبور بدین شرح است: نشر مطالب الحادی و مخالف موازین اسلامی؛ اهانت به دین اسلام و مقدسات آن؛ ضدیت با قانون اساسی و هرگونه مطلبی که استقلال و تمامیت ارضی کشور را خدشه‌دار کند؛ اهانت به مقام رهبری و مراجع مسلمّ تقلید؛ تحریف یا تحقیر مقدسات دینی، احکام مسلمّ اسلام، ارزش‌های انقلاب اسلامی و مبانی تفکر سیاسی امام خمینی؛ اخلاق در وحدت و وفاق ملی؛ لقاء بدینی و ناامیدی در مردم نسبت به مشروعیت و کارآمدی نظام اسلامی؛ اشاعه و تبلیغ گروه‌ها و احزاب غیرقانونی؛ انتشار اسناد و اطلاعات طبقه‌بندی شده دولتی و امور مربوط به مسائل امنیتی، نظامی و انتظامی؛ اشاعه فحشاء و منکرات و انتشار عکس‌ها و تصاویر و مطالب خلاف اخلاق و عفت عمومی؛ ترویج مصرف سیگار و مواد مخدر؛ ایراد افترا به مقامات و هریک از افراد کشور و توهین به اشخاص حقیقی و حقوقی؛ افشاء روابط خصوصی افراد و تجاوز به حریم اطلاعات شخصی آنان؛ انتشار اطلاعات حاوی کلیدهای رمز بانک‌های اطلاعاتی، نرم‌افزارهای خاص، صندوق‌های پست الکترونیکی و یا روش شکستن آنها؛ فعالیت‌های تجاری و مالی غیرقانونی و غیرمجاز از طریق شبکه اطلاع‌رسانی و اینترنت از قبیل جعل، اختلاس، قمار و... خرید، فروش و تبلیغات در شبکه اطلاع‌رسانی و اینترنت از کلیه کالاهایی که منع قانونی دارند؛ هرگونه نفوذ غیرمجاز به مراکز دارنده اطلاعات خصوصی و محرمانه و تلاش در جهت شکستن قفل رمز سیستم‌ها؛ هرگونه حمله به مراکز اطلاع‌رسانی و اینترنتی دیگران برای از کار انداختن و یا کاهش کارایی آنها؛ هرگونه تلاش برای انجام شنود و بررسی بسته‌های اطلاعاتی در حال گذر در شبکه که به دیگران تعلق دارد؛ ایجاد هرگونه شبکه و برنامه رادیویی و تلویزیونی بدون هدایت و نظارت سازمان صداوسیما. به دنبال مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی، نهادهای اجرایی در دولت نیز با مساعدت واحدهای ذیربط در قوه قضائیه به منظور تدوین مقررات لازم‌الاجرای مربوط به فعالیت‌های فضای سایبر و محیط‌های فراواقعیت مجازی اقداماتی انجام دادند، که نهایتاً به تصویب قانون مجازات جرایم رایانه‌ای در اواخر دهه ۸۰ منجر شد. در ابواب مختلف این قانون تدابیر گوناگونی از منظر کیفری در حوزه جرم‌انگاری، پاسخ به جرم، ادله و نظام دادرسی پیش‌بینی شده است. بخشی از قلمرو جرم‌انگاری ناظر بر صیانت از عفاف، هنجارهای فرهنگی - اخلاقی و آداب دینی و مقابله با مفاسد فردی و اجتماعی است.

۱. ابلاغ شماره: ۳۰۹۱/ دبیر خانه شورای عالی انقلاب فرهنگی تاریخ ۱۳۸۰/۰۹/۱۲.

در جدیدترین اقدام مقنن در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹^۱، حفاظت از عفاف در حریم کودکان مورد تاکید قرار گرفته و نادیده گرفتن سلامت اخلاقی آنها در محیط فراواقعیت مجازی را با واکنش کیفری پاسخ داده است. نهایی‌ترین اقدام هم واکنشی است که در سند موسوم به «لایحه حمایت از خانواده» از طریق ترویج فرهنگ عفاف و حجاب از سوی طراحان این لایحه پیش‌بینی شده که در جریان قانونگذاری قرار گرفته، ولی تاکنون ملبّس به لباس قانون نشده است. هرچند از تصویب شورای نگهبان هم گذر کرده است.

ب- سیاست تقنینی منطقه‌ای: تولید، ذخیره‌سازی، نشر و انتقال داده‌های ناپاک و محتوای ناقض ارزش‌های فرهنگ دینی و پیشگیری از هجمه‌های فرهنگ بیگانه در بسیاری از کشورهای همجوار و منطقه دارای اشتراکات دینی و فرهنگی، موضوع جرم‌انگاری قرار گرفته‌اند. در بررسی قانون داخلی کشورها با فرهنگ‌های نزدیک و باورهای همگون نظیر کشورهای مسلمان، این اشتراکات در پالایش فضای واقعیت از آلودگی‌های دیداری، شنیداری یا نوشتاری به وضوح یافت می‌شود؛^۲ مانند بند ۵ ماده ۴

۱. ماده ۱۰) هرکس نسبت به طفل یا نوجوان مرتکب آزار یا سوءاستفاده جنسی شود، در صورتی که مشمول مجازات حد نباشد، با در نظر گرفتن شرایطی مانند وضعیت بزه‌دیده، شرایط مرتکب و آثار جرم، به ترتیب زیر مجازات می‌شود: بند ۶- در دسترس قرار دادن یا ارائه محتوا یا اثر مستهجن یا مبتذل به طفل یا نوجوان به یک یا چند مجازات درجه هشت قانون مجازات اسلامی؛ ۷- استفاده از طفل و نوجوان برای تهیه، تولید، توزیع، تکثیر، نمایش، فروش و نگهداری آثار سمعی و بصری مستهجن یا مبتذل، حسب مورد به میانگین حداقل و حداکثر مجازات مقرر در قانون مربوطه؛ ۸- واردات، صادرات، تکثیر، انتشار، عرضه، معامله یا بارگذاری محتوا یا اثر مستهجن یا مبتذل که در آنها از اطفال و نوجوانان بهره‌گیری شده و یا حمل و نگهداری آنها به یکی از مجازات‌های درجه شش قانون مجازات اسلامی.

۲. هرچند برخی از این مقررات با الگوبرداری از اسناد مرتبط نظیر کنوانسیون اروپایی جرایم فضای سایبر است. پیشنهاد کنوانسیون در سال ۲۰۰۱ در دومین بخش از نشست‌های عمومی مجمع شورای اروپا پذیرفته شد. این مصوبه جهت بررسی به «کمیته اروپایی مسایل جرم» ارسال گردید و سپس متن نهایی برای تصویب به کمیته وزیران شورا ارائه گردید. نهایتاً در تاریخ ۲۹ نوامبر همان سال و در شهر بوداپست پایتخت کشور مجارستان این کنوانسیون برای امضای دولت‌ها ارایه شد. در زمان اعلام شده حتی چند دولت که از اعضای شورای اروپا هم نبودند، ولی در مذاکرات تدوین شرکت داشتند، یعنی آفریقای جنوبی، ژاپن، کانادا و ایالات متحده؛ کنوانسیون را امضا نمودند. این سند که به کنوانسیون جرایم رایانه‌ای بوداپست موسوم است در سال ۲۰۰۴ لازم‌الاجرا گردید و تا سال ۲۰۲۳ دارای ۶۸ عضو از دول جامعه جهانی است. به هر حال علیرغم تلاش سازمان ملل در تدوین سند جایگزین تا کنون تنها سند بین‌المللی بسیار مهم و الزام آور برای دول عضو در مبارزه با جرایم رایانه‌ای، همین کنوانسیون بوده است. در نوامبر سال، ۲۰۰۴ پروتکل الحاقی به کنوانسیون جرایم سایبری تدوین و آماده امضا گردید. در طول مذاکرات در خصوص متن کنوانسیون جرم‌انگاری جرایمی مانند، نژادپرستی پر چالش بود. به هر حال پروتکل مذکور در ژانویه سال ۲۰۰۳ برای امضا ارایه شد و در سال ۲۰۰۶ لازم‌الاجرا گردید.

قانون مقابله با جرایم فضای مجازی در کشور کویت^١ که مقرر داشته: هرکس با استفاده از شبکه مجازی یا هر وسیله فناوری اطلاعات، مرد یا زن را به فحشا تحریک یا اغوا کند یا به او کمک کند، مجازات حبس از دو سال و جزای نقدی از دو هزار دینار و حداکثر پنج هزار دینار یا به یکی از این دو مجازات محکوم می شود. اگر این عمل متوجه نوجوان باشد، مجازات آن حبس از سه سال و جزای نقدی از سه هزار تا ده هزار دینار یا یکی از این دو مجازات خواهد بود. ماده ٧ قانون مقابله با جرایم اینترنتی قطر مصوب ٢٠١٤ مقرر می دارد: هرکسی که با استفاده از فناوری اطلاعات هزینه نگاری کودکان را تولید یا وارد، فروش، عرضه، استفاده، بخش، انتقال، توزیع، ارسال یا انتشار، و به در دسترس قرار دادن یا بخش هزینه نگاری کودکان از طریق فناوری اطلاعات نماید، به حبس از یک سال و جزای نقدی از دویست و پنجاه هزار ریال، یا یکی از این دو مجازات محکوم می شود. در جرائم مشمول مجازات این ماده، رضایت طفل معتبر نیست. هرکس به سن هجده سال تمام میلادی نرسیده باشد، از نظر قانون طفل محسوب می شود. یا قانون مقابله با جرایم اینترنتی عربستان سعودی^٢ در خصوص تعرض به احکام دینی، اهانت یا نقض آداب اخلاقی مقرر می دارد که: حبس از یک سال و جزای نقدی از پانصد هزار ریال یا یکی از این دو مجازات. برای جرایم مربوط به سوءاستفاده یا توهین، انتشار، ایجاد، یا تبلیغ مطالب و داده های مرتبط با شبکه های مستهجن یا فعالیت های تسهیل کننده غیر اخلاقی، حبس تا پنج سال و جزای نقدی تا سه میلیون ریال، یا به یکی از این دو مجازات محکوم خواهد شد. در قانون جرایم رایانه ای مالزی ١٩٩٧^٤ یا قانون پیشگیری

١. قانون رقم ٦٣ لسنة ٢٠١٥ مكافحة جرائم تقنية المعلومات المادة (٤): يعاقب بالحبس مدة لا تجاوز سنتين وبغرامة لا تقل عن ألفي دينار ولا تجاوز خمسة آلاف دينار أو بإحدى هاتين العقوبتين كل من: ... ٥- حرص أو أغوى ذكراً أو أنثى لارتكاب أعمال الدعارة والفجور أو ساعده على ذلك باستخدام الشبكة المعلوماتية أو بإحدى وسائل تقنية المعلومات. فإذا كان الفعل موجهاً إلى حدث فتكون العقوبة الحبس مدة لا تجاوز ثلاث سنوات والغرامة التي لا تقل عن ثلاثة آلاف دينار ولا تجاوز عشرة آلاف دينار أو بإحدى هاتين العقوبتين.

٢. قانون رقم (١٤) لسنة ٢٠١٤ بإصدار قانون مكافحة الجرائم الإلكترونية ٢٠١٤/١٤ - المادة ٧- يعاقب بالحبس مدة لا تجاوز خمس سنوات، وبالعقوبة التي لا تزيد على (٥٠٠٠٠٠) خمسمائة ألف ريال، كل من أنتج مادة إباحية عن طفل بواسطة وسائل تقنية المعلومات، أو استورد أو باع أو عرض للبيع أو الاستخدام أو تداول أو نقل أو وزع أو أرسل أو نشر أو أتاح أو بث مادة إباحية عن طفل بواسطة وسائل تقنية المعلومات. ويعاقب بالحبس مدة لا تجاوز سنة، وبالعقوبة التي لا تزيد على (٢٥٠٠٠٠) مائتين وخمسين ألف ريال، أو بإحدى هاتين العقوبتين، كل من حاز مادة إباحية عن طفل. ولا يعتد في الجرائم المعاقب عليها في هذه المادة برضا الطفل. ويعتبر طفلاً في حكم هذه المادة كل من لم يتم من العمر ثمانية عشرة سنة ميلادية كاملة.

٣. نظام مكافحة جرائم المعلوماتية السعودي بالمرسوم الملكي رقم م/١٧/١٤٢٨ قمری:

السجن مدة لا تزيد على سنة والغرامة لا تزيد على خمسمائة ألف ريال، أو بإحدى هاتين العقوبتين؛ للجرائم المتعلقة بالإساءة أو الإهانة

از جرایم الکترونیکی پاکستان^۱ و قانون جرایم سایبر همین کشور اصلاحی ۲۰۱۶ و ۲۰۱۹ و براساس ماده ۱۹ قانون مذکور، تولید یا نشر مطالب غیراخلاقی شامل تصاویر، فیلم یا صوت نسبت به اشخاص جرم‌انگاری شده‌اند. مطابق بندهای متعدد ماده ۱۹ جرایم علیه عفت، اشخاص حقیقی و کودکان جرم‌انگاری شده است. هر کسی که عمداً و علناً هرگونه اطلاعاتی به شرح زیر را به نمایش بگذارد یا عرضه یا مخایره کند (مجرم است): (الف) عکسی از چهره یک شخص حقیقی را در هر تصویر یا فیلم غیراخلاقی جنسی قرار دهد. (ب) چهره یک شخص حقیقی را تحریف کند، به نحوی که شامل تصویر یا فیلمی از آن شخص حقیقی باشد که رفتار جنسی صریح دارد. (ج) با هرگونه عمل جنسی یا هر تصویر یا ویدیوی صریح جنسی از یک شخص حقیقی را منتشر کند. (د) یک شخص حقیقی را ترغیب یا تحریک یا وادار کند تا درگیر یک عمل جنسی صریح شود. به هر جهت مصوبات تقنینی مورد مطالعه در بعد منطقه‌ای حکایت از آن دارد که اغلب کشورها در حفاظت از ارزش‌های اخلاقی و مراقبت از عفاف در محیط فراواقعیت مجازی از سیاست و رویه مشابهی استفاده کرده‌اند. به منظور بررسی ضوابط قانونی جمهوری اسلامی ایران، در ادامه به تفصیل مقررات ناظر بر فضای فراواقعیت مجازی در قلمرو اخلاق و عفت عمومی تحلیل می‌شوند.

۳. مصادیق ملی صیانت از عفاف در محیط فراواقعیت مجازی

در سیاست تقنینی جمهوری اسلامی ایران، پاسداری از عفاف در فضای فراواقعیت مجازی ذیل فصل چهارم قانون جرایم رایانه‌ای تحت عنوان جرائم علیه عفت و اخلاق عمومی درج شده است. ماده ۱۴ به بعد در قانون مذکور به موضوع حمایت کیفری از ارزش‌های اخلاقی پرداخته و سیاست‌های تقنینی مرتبط را مشخص کرده است. از جمله ارزش‌های مورد حمایت، عفاف و پاکدامنی است. از نظر لغوی عفت به معنای پاکی، پاکدامنی و ترک شهوت است (عمید، ۱۳۷۷، ج ۵، ص ۷۳۲). «الْعِفَّةُ حُصُولُ حَالَةٍ لِلنَّفْسِ تَمْتَنِعُ بِهَا عَنْ غَلَبَةِ الشَّهْوَةِ» (احمد بن فارس، ۱۴۱۰ق، ص ۴۸۳). عفت حالتی نفسانی در انسان است که مانع از غلبه شهوت شده و از آن پیشگیری می‌کند. واژه عفت که ریشه عربی دارد، در دو معنی برای اهل این زبان استعمال شده است. معنی نخست خودداری از افعال و امور قبیح؛ معنی دوم، برای کم بودن چیزی به کار برده شده است. در تعابیر اخلاقی و ارشادات دینی، عموماً پرهیز از امیال نفسانی و شهوات

1. 19- Offences against modesty of a natural person and minor.- (1) Whoever intentionally and publicly exhibits or displays or transmits any information which- (a) superimposes a photograph of the face of a natural person over any sexually explicit image or video; or 11 (b) distorts the face of a natural person or includes a photograph or a video of a natural person in sexually explicit conduct; or (c) intimidates a natural person with any sexual act or any sexually explicit image or video of a natural person; or (d) cultivates, entices or induces a natural person to engage in a sexually explicit act

به عفت تعبیر شده است (اصفهانی، ۱۴۱۰ق، ص ۳۱۹). منافیات عفت هم که به معنی جریحه دار شدن عفت است؛ به هر آنچه از امور جنسی که بر ملا شدنش قباحته و موجبات ناراحتی عمومی می گردد، اطلاق می شود (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۸، ص ۲۵۵۲). در تعریف جرایم علیه عفت عمومی می توان گفت، آشکارسازی دیداری، شنیداری یا نوشتاری امور جنسی که فاقد مشروعیت قانونی باشد. چنانچه امور فوق در محیط سایر صوت پذیرد، جرم علیه عفت در فضای فراواقعیت مجازی ارتکاب یافته است. نظیر انتشار تصاویر، نوشته یا کلام مستهجن یا مبتذل که در شبکه های اطلاع رسانی اینترنتی شایع است. این اقدامات با رخنه در بنیان های اخلاقی، موجب بروز عوارض ناخوشایند و مستمر می شود که محدود به لحظه مشاهده در صفحه تجهیزات مخابراتی یا رایانه ای نیست. به همین دلیل فضای فراواقعیت مجازی مبادله اطلاعات باید از گزند محتویات منافی عفت و اخلاق عمومی در امان باشد؛ تا فرصت های ارتکاب جرم کاهش یابد. براساس تئوری فرصت ارتکاب جرم، فناوری نوین (در عرصه ارتباطات و رایانه) ظرفیت های جدیدی برای بزه کاران فراهم ساخته است (محمد نسل، ۱۳۸۶، ص ۲۹۴). تأمین بهداشت و سلامت جنسی نیز از امور مورد تأکید در ادیان الهی به ویژه در اسلام است. آموزه های فراوانی در تعالیم دینی و اخلاقی ما وجود دارد که اغلب در قالب اوامر و نواهی به لسان فقهی بیان شده اند و ناظر بر پیشگیری از فرصت های ارتکاب جرم می باشند (رشادتی، ۱۳۸۷، ص ۲۴۵) که از جمله آنها حجاب ظاهر و حجاب درون است. دستیابی به سلامت نفسانی و تقوی شخصی در گرو مبارزه با مظاهری است که به شدت سلامت اخلاق اشخاص (به ویژه جوانان و نوجوانان) را تهدید می کند. از مهم ترین مصادیق این امور آلوده ساختن محیط فراواقعیت مجازی به داده های ناپاک است.

الف. آلوده کردن فضای مجازی به داده های ناپاک

در جرم آلوده کردن فضای فراواقعیت مجازی به ناپاکی های اخلاقی، موضوع رفتار مجرمانه، عفاف و حیای جنسی است. نفی عفت یا لطمه وارد کردن به سلامت اخلاقی جامعه از طریق آشکارسازی امور جنسی شیوه ای است که موجب جریحه دار شدن عفت عمومی می گردد. محتویات هرز که سیاست اخلاقی اجتماع را تهدید می کند، ترکیبی از داده محتوای مبتذل و مستهجن می باشد. بدین منظور مقنن در ماده ۱۴ قانون مورد اشاره، مصادیق جرایم منافی عفت را احصاء نموده که بر محوریت محتویات هرز سازمان یافته اند. این محتویات شامل امور مستهجن و مبتذل است. واژه مبتذل به روشنی در قانون تعریف نشده است. برابر تبصره یک ماده ۱۴ که عیناً در بند (ح) ماده ۱ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان سال ۱۳۹۹ هم تکرار شده است، به آثاری مبتذل اطلاق می گردد که دارای صحنه و صور قبیحه باشد. صحنه یا صور قبیحه بسیار عام بوده و مناسب است تا مفهوم دقیق تری از آن ارائه شود. صور جمع صورت و به معنی تصویر، عکس بوده و واژه قبیحه به معنی زشت و پلید می باشد. بنابراین، ترکیب وصفی صور قبیحه به معنی تصاویر زشت است. پرواضح است که قباحته یا زشتی تصاویر از منظر اخلاقی است.

کلمه صحنه به معنای مکان نمایش یا محل عملیات خاص اطلاق می‌شود. اگر این معنی از صحنه، اراده واقعی قانونگذار باشد، عبث به نظر می‌رسد؛ زیرا با وجود تصویر، دیگر نیازی به نمایش بصری نیست. بنابراین، صحنه باید به متون نوشته یا کلام (گفتار) تفسیر شود تا استعمال آن معنی پیدا کند. با این حال ضرورت دارد تا آنچه معنی لغوی این واژه است، به نحوی تفسیر شود که قابلیت انطباق با شرایط فضای سایبر را داشته باشد. مناسب آن بود که قانونگذار به جای استفاده از واژگان سنتی، به اقتضای محیط سایبری با ادبیات روز و با تعابیر روشن قانونگذاری می‌کرد؛ به شکلی که واژگان استعمال شده کلیه موارد از جمله تصویر، صوت و نوشته را فراگیرد. جمع بودن واژه صور هم به معنی لزوم تعدد نیست و موضوعیت ندارد؛ بلکه تصویر واحد را نیز شامل می‌شود. اما واژه مستهجن به شرحی که در تبصره ۴ ماده ۱۴ مزبور و بند (خ) ماده (۱) قانون حمایت از کودکان و نوجوانان ۱۳۹۹ با اندک تفاوتی قید شده، عبارت است از: هرگونه محتوا اعم از صوتی یا تصویری که به صورت واقعی یا غیر واقعی بیانگر برهنگی کامل زن یا مرد، آمیزش، عمل جنسی یا اندام جنسی انسان است. همچنین مطابق تبصره ۴، محتویات مستهجن به تصویر، صوت یا متن واقعی یا غیر واقعی یا متنی اطلاق می‌شود که بیانگر برهنگی کامل زن یا مرد، اندام تناسلی، آمیزش یا عمل جنسی انسان است. از مجموع مندرجات قانونی و مضامین استعمال شده چنین استنباط می‌شود که مقنن مصادیق قانونی رفتار مجرمانه (فعل فیزیکی) در جرم آلودن فضای فراواقعیت مجازی به محتویات مغایر با عفاف را در پنج قسم پیش‌بینی کرده است. هر کدام از رفتارهای مزبور با شرایطی، توصیف مجرمانه را شکل می‌دهند. شیوه رفتارهای مجرمانه به صورت تولید، انتشار، توزیع، معامله، ذخیره یا نگهداری می‌باشند.

اول) تولید داده‌های ناپاک: تولید به معنای ساختن یا ایجاد کردن هر چیزی است. تولید محتویات مغایر با عفت عمومی اعم از اینکه به صورت ساختن فیلم، عکس، نوشته یا صدا باشد را شامل می‌شود. اعم از اینکه به صورت واقعی و یا غیر واقعی باشند. پیش‌شرط اساسی برای مجرمانه بودن تولید، آن است که مرتکب با اهداف نامشروع و فساد اقدام نماید و چنانچه تولید محتویات مزبور برای اهداف قانونی صورت گیرد، از شمول این ماده خارج است. اگر تولید در محیط خارج صورت گرفته باشد، مثلاً در مکانی از یک انسان برهنه عکس‌برداری می‌شود، مشمول ماده فوق نمی‌شود، مگر آنکه با هدف تجارت یا فساد باشد. همین‌طور در جایی که از یک رفتار جنسی صریح، فیلم‌برداری می‌شود، عمل ارتكابی مشمول ماده مورد بحث است، مشروط به آنکه با اهداف تجارتي یا فساد باشد. قابل ذکر است که محتویات واقعی عمدتاً در محیط واقعی تولید می‌شوند و سپس در محیط اینترنت ارائه یا انتشار می‌یابد. محتویات غیر واقعی اعم از کارتون، نقاشی، دستکاری در تصاویر واقعی، انیمیشن و... بیشتر در محیط سایبر تولید می‌شود. محتویات اگر در خارج از محیط سایبر تولید شوند، تولیدکننده براساس این ماده مجازات نمی‌شود. در تولید محتویات هرز، ابهامات قانونی وجود دارد، از جمله اینکه تولیدکننده به چه کسی

اطلاق می‌شود؟ به ویژه در مواردی که برای تولید محتویات هرز افراد متعددی ایفای نقش می‌کنند. کارگردان، تصویربردار، مونتاژکار، صداگذار، بازیگر و... کدام یک تولیدکننده هستند؟ آیا همگی به عنوان شرکت در جرم تعقیب می‌شوند؟

دوم) انتشار و توزیع داده‌های ناپاک: انتشار به معنای پراکندن (پراکنش) این محتویات در محیط سایبر است. در این ماده هیچ‌گونه تعریفی از انتشار نشده است. ماده ۶ آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای در تعریف انتشار مقرر داشته، نشر عبارت است از قرار دادن نرم‌افزار در معرض استفاده عموم اعم از اینکه بر روی یکی از حامل‌های رایانه‌ای، تکثیر شده، یا به منظور فوق در محیط‌های رایانه‌ای قابل استفاده برای دیگران قرار داده شود. این معنا از انتشار هم می‌تواند در ماده ۱۴ قانون جرایم رایانه‌ای کاربرد داشته باشد. بدین معنی که محتویات هرز در محیط رایانه به شکلی قرار داده شوند که عموم کاربران قادر باشند بدان دست یابند. چنانچه فردی تصویر یا متن صوتی مبتذل در یک پایگاه اطلاعاتی قرار دهد، به نحوی که برای هر کاربری قابل دسترسی باشد، اصطلاحاً آن را منتشر کرده است، وجود این محتویات بر صفحه رایانه حکایت از ایجاد و انتشار آنها داشته و دلالت بر وقوع جرایم مرتبط با محتوا خواهد داشت (اولریش، ۱۳۸۳، ص ۲۰). واژه توزیع که به معنی پخش و قسمت کردن چیزی میان مردم است، فاقد تعریف قانونی در ماده مورد بحث است. توزیع در فضای مجازی کاربرد ندارد و به جای آن از انتشار استفاده می‌شود. توزیع در محیط واقعی به پخش کردن شیء معین در بین عموم اطلاق می‌شود (پاد، ۱۳۸۴، ج ۱، ص ۳۲۵). حال سؤال آن است که چرا در ماده ۱۴، واژه توزیع به کار رفته است؟ آیا واژه مترادفی برای انتشار است؟ پاسخ آن است که این واژه به حامل‌های داده اختصاص دارد و نه به سامانه‌های رایانه‌ای؛ زیرا حامل‌های داده برخلاف سامانه‌های رایانه‌ای، قابلیت توزیع به معنی مزبور را دارند.

سوم) معامله داده‌های ناپاک: محتوای هرز باید در سیستم رایانه‌ای و اینترنتی، مورد معامله اعم از خرید، فروش، اجاره و... واقع شوند، تا مشمول این ماده گردند و عرضه برای معامله یا در معرض نمایش گذاشتن برای هر قسم معامله، اگر منطبق بر انتشار نباشد، جرم موضوع این ماده تحقق نخواهد یافت و ممکن است در مرحله شروع به جرم باشد. البته شروع به جرم موضوع این ماده، جرم‌انگاری نشده است. نکته قابل تأمل آن است که معامله محتویات هرز علی‌القاعده فرع بر ارائه آن است. یعنی ابتدا می‌بایست عرضه‌ای صورت گیرد، تا در صورت وجود مشتری، مورد معامله واقع شود. با این فرض آیا عمل ارتكابی از مصادیق تعدد مادی جرم (انتشار - معامله) و مشمول قاعده جمع کیفرها است؟ براساس منطق حقوقی، چنانچه رفتاری مقدمه عمل دیگری و مرتبط با آن باشد، اصولاً نباید جرم مستقل محسوب شوند (اردبیلی، ۱۳۸۸، ج ۲، ص ۲۲۲). گرچه معامله اعم از خرید و فروش است، ولی انشای قانون به کیفیتی است که ناظر بر فروش است و خرید را شامل نمی‌شود. چنانچه اعمال مرتکب در معامله به شکل حرفه

مجرمانه بروز کند، یا به طور سازمان‌یافته انجام شود، به حداکثر هر دو مجازات مقرر در این ماده محکوم خواهد شد، مشروط به آنکه از مصادیق افساد نباشد.

چهارم) ارسال داده‌های ناپاک: قانونگذار از واژه «ارسال» تعریفی ارائه نداده است. واژه ارسال به معنی فرستادن شیء به مقصد معین است. ماده ۷ آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای این معنی را برای واژه «عرضه» بکار برده و در تعریف آن مقرر داشته است که: عرضه عبارت از ارائه برای استفاده شخص یا اشخاص معین دیگر در زمان یا مکان محدود و برای بهره‌برداری مشخص است. با استفاده از وحدت ملاک به نظر می‌رسد که تعریف این واژه در جرایم رایانه‌ای ناظر بر محتویات هرزی (اعم از مبتذل یا مستهجن) باشد که از طریق شبکه، برای استفاده شخص یا اشخاص معین (نه عموم) در زمان یا مکان محدود و معین ارسال شده باشد. بنابراین، چنانچه شخصی تصاویر مستهجن را به دوستان خود ایمیل کند، اصطلاحاً مرتکب ارسال (عرضه) شده و اگر متن مبتذلی را در وبلاگ شخصی خود قرار دهد که کاربران دیگر اینترنت قادر به دریافت آن باشند، مرتکب انتشار آن شده است. محتویات مذکور بایستی به ۱۰ نفر یا بیشتر از طریق تجهیزات رایانه‌ای ارسال گردد. بدیهی است که ارسال محتویات به کمتر از ده نفر مشمول تبصره ۲ خواهد بود.

پنجم) ذخیره و نگهداری داده‌های ناپاک: ذخیره در کاربری رایانه «سیو» گفته می‌شود و عبارت از تثبیت محتوای داده بر روی حافظه درازمدت (هارد) یا حامل‌های داده (سی.دی. و دی.وی.دی-رم و فلش) است. نگهداری نیز به مراقبت کردن از اطلاعات تثبیت شده اطلاق می‌گردد. گرچه ذخیره و نگهداری عمدتاً کاربرد توأمان دارند؛ به این ترتیب که ابتدا محتوای مجرمانه را بر روی حافظه یا حامل‌های داده تثبیت و سپس آنها را نگه می‌دارند. اما برخی موارد نیز نگهداری، مستقل از ذخیره کردن اتفاق می‌افتد؛ مثلاً زمانی که شخصی حامل‌های داده‌ای که دیگری بر روی آنها تثبیت کرده، صرفاً نزد خود نگه می‌دارد. بنابراین، زمانی که اصوات غیراخلاقی یا تصاویر مستهجن که بر روی حامل‌های آنها ذخیره شده است در مغازه، انبار یا منزل نگاه داشته می‌شود، در اصطلاح به آن رفتار نگهداری کردن اطلاق می‌گردد. اگر مرتکب، محتویات مذکور در ماده را به قصد افساد یا تجارت، ذخیره یا نگهداری نماید، مشمول جرم ماده مذکور خواهد بود.

ب. شرایط آلودن فضای فراواقعیت مجازی به داده‌های ناپاک

مضمون محتویات مبتذل و مستهجن که در این ماده قانونی بیان شده است، عبارتند از:

اول) نمایش عریان بدن: آموزه‌های اخلاقی، شرعی و عرفیات اجتماعی قواعد لازم‌الاجرای را مقرر می‌دارند که ناظر بر پوشش و ستر بدن به ویژه عورات است. قرآن در آیات ۳۰ و ۳۱ سوره نور امر می‌کند که زنان و مردان حجاب و عفاف را نگهدارند. در تفسیر این آیات گفته شده که مراد از حفظ فروج، پوشاندن آن از نامحرم و نه از زنا و لواط است (طباطبایی، ۱۳۸۴، ج ۱۵، ص ۱۵۵). اهمیت پوشش تا

آنجاست که خداوند در قرآن (اعراف، ۲۷) برهنگی را از جمله رفتارهای شیطانی به حساب می‌آورد. روایات زیر نیز دلالت بر همین معنی دارند. «عن ابی عبدالله (ع) قال: لا ينظر الرجل إلى عورة أخيه. عن النبی (ص) قال: إذا اغتسل أحدكم في فضاء من الأرض فليحاذر على عورته. وقال: لا يدخلن أحدكم الحمام إلا بمنزر، ونهی أن ينظر الرجل إلى عورة أخيه المسلم، وقال: من تأمل عورة أخيه المسلم لعنه سبعون ألف ملك، ونهی المرأة أن تنظر إلى عورة المرأة، وقال: من نظر إلى عورة أخيه المسلم، أو عورة غیر أهله، مُتَعَمِّداً، أدخله الله مع المنافقين، الذين كانوا يبحثون عن عورات الناس، ولم يخرج من الدنيا حتى يفضحه الله، إلا أن يتوب. وروایت- عن النبی (ص) قال: من اطلع فی بیت جاره فنظر إلى عورة رجل أو شعر امرأة أو شيء من جسدها كان حقا على الله أن يدخله النار مع المنافقين الذين كانوا يتبعون عورات النساء في الدنيا، ولا يخرج من الدنيا حتى يفضحه الله، ويبدى للناس عورته في الآخرة، ومن ملأ عينيه من امرأة حراماً حشراهما الله يوم القيامة بمساير من نار، وحشراهما ناراً حتى يقضى بين الناس، ثم يؤمر به إلى النار» (حرّعاملی، ۱۴۱۴ق، ج ۲۱، روایت ۲۵۴۱). قبح اخلاقی و ممنوعیت شرعی ایجاب کرده تا قانونگذار، نمایش بدن‌های برهنه انسان به خصوص اندام جنسی که شامل کلیه اندام‌هایی می‌شود که در جنس مرد و زن در ارضای نیازهای جنسی، توالد و تناسل دخالت دارند را از موارد ممنوعه‌ای برشمارد که در این ماده بیان شده است. نمایش بدن انسان در حالت برهنگی کامل از مصادیق محتویات مستهجن است. اما نمایش بدن با پوشش خواه به شکل ناقص، کوتاه، چسبان و... از مصادیق ابتذال خواهد بود. نظیر استفاده از انواع وسایل آرایشی از قبیل سایه چشم، انواع رژگونه و لب، تغییرات زننده نمایشی در دست‌ها و صورت، لباس کوتاه و نازک که موها و گردن بانوان را پوشاند (اسدی، ۱۳۸۴، ص ۴۹-۶۳).

دوم) نمایش رفتار صریح جنسی: منظور از رفتار صریح جنسی، فعل و انفعالات جنسی و تمتع بین اجناس مذکر و مؤنث به معنای خاص است. آشکارسازی بصری رفتارهای صریح جنسی که ممکن است به شکل تصویر متحرک، تصویر ثابت، فیلم، نقاشی یا بازی باشد، اعم از واقعی یا غیرواقعی منع شده است. در این مورد فرقی ندارد که تصویر مورد بحث، مربوط به رابطه ناشی از عمل مشروع یا نامشروع باشد. نمایش انحرافات جنسی که شامل رفتارهای غیرطبیعی می‌شود، اعم از اینکه به صورت استمتاع جنسی انسان‌ها از یکدیگر یا تمتع از حیوانات (وطی حیوان) باشد هم ممنوع است. محتوایی که مربوط به رفتار جنسی حیوانات با یکدیگر و سایر رفتارهای غیرصریح انسان است، منصرف از این موضوع می‌باشد. قانونگذار برای پوشش دادن به همه رفتارهای مزبور در تبصره ۴ ماده ۱۴ از واژه‌های «آمیزش» و «عمل جنسی» استفاده کرده است. عبارت‌های مذکور در تبصره، به ترتیب عبارتند از هرگونه رفتاری که اطلاق بر مجامعت داشته باشد و رفتاری که بیانگر نوعی التذاذ جنسی است که مرتکب با دیگری یا با خود (خودارضایی) دارد.

سوم) هرزگویی یا هرزنویسی: قانونگذار کلام و سخنان مرتبط با عمل جنسی که در بردارنده مضامینی مرتبط با برهنگی انسان، تشریح اندام یا اعمال صریح جنسی باشند را در زمره محتویات مستهجن دانسته و آنها را جرم‌انگاری نموده است. محتویات مزبور ممکن است به شکل داستان، خبر، نمایشنامه، شعر، لطیفه و... ارائه شوند. خواه اینکه مربوط به حوادث واقعی یا غیرواقعی باشند. به سایر آثار که دارای محتویات کلامی شهوت‌آلود یا نوشتار ناپسند بوده، ولی به شکل صریح دلالت بر امور جنسی ندارند، به عنوان آثار مبتذل جرم‌انگاری کرده است. کلیه جرایم فوق از مصادیق عمدی است که سوءنیت عام آن قصد انجام آگاهانه و اختیاری افعال مجرمانه موضوع این ماده (انتشار، ارسال یا معامله) است. وجود سوءنیت خاص در این موارد شرط نشده است. اما برعکس در مورد تولید، ذخیره یا نگهداری، وجود سوءنیت خاص لازم است. سوءنیت خاص که به قصد نتیجه مجرمانه تعبیر می‌گردد (ساریخانی و همکاران، ۱۳۸۸، ج ۲، ص ۲۴۶) شامل قصد تجارت یا قصد افساد است. بدون وجود این مقاصد خاص تولید، ذخیره یا نگهداری محتویات مبتذل و مستهجن جرم نخواهد بود. نظیر آنکه کسی برای سرگرمی شخصی، اقدام به انجام این امور نماید.

۴. مجازات آلودن فضای فراواقعیت مجازی به داده‌های ناپاک

برابر ماده ۱۴ قانون جرایم رایانه‌ای، کیفر اصلی مقرر برای جرم تولید، انتشار، توزیع و معامله محتویات مبتذل یا مستهجن، چنانچه از مصادیق افساد فی الارض نباشند، از ۹۱ روز تا ۲ سال حبس یا جزای نقدی از ۱۵ تا ۱۰۰ میلیون ریال یا هر دو مجازات است. چنانچه عمل مرتکب از مصادیق افساد باشد، مجازات مفسد اعمال می‌شود، چنانچه مرتکب، اعمال مذکور در این ماده را حرفه خود قرار داده باشد، یا به طور سازمان‌یافته مرتکب شود، به حداکثر هر دو مجازات مقرر در این ماده محکوم خواهد شد. مجازات‌های مندرج در فوق در مواردی قابل تشدید خواهند بود. موارد تشدید به شرح مذکور در ماده ۲۶ همین قانون خواهند بود. این ماده در تبیین موارد تشدید مقرر می‌دارد که: در موارد زیر، حسب مورد، مرتکب به بیش از دو-سوم حداکثر یک یا دو مجازات فوق تشدید خواهد شد:

۱) اگر مرتکب یکی از کارمندان و کارکنان اداره‌ها، سازمان‌ها یا شوراهای شهرداری‌ها و مؤسسه‌ها و شرکت‌های دولتی و وابسته به دولت یا نهادهای انقلابی و بنیادها و مؤسسه‌هایی که زیر نظر ولایت فقیه اداره می‌شوند؛ دیوان محاسبات و مؤسسه‌هایی که با کمک مستمر دولت اداره می‌شوند؛ یا دارندگان پایه قضائی، نیروهای مسلح و مأموران به خدمت عمومی اعم از رسمی و غیررسمی باشد که به مناسبت انجام وظیفه، مرتکب جرم رایانه‌ای شده باشند.

۲) متصدی یا متصرف قانونی شبکه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی که به مناسبت شغل خود مرتکب جرم رایانه‌ای شده باشد.

۳) جرم به صورت سازمان یافته ارتکاب یافته باشد.

۴) جرم در سطح گسترده‌ای ارتکاب یافته باشد. البته قانونگذار ملاک مشخصی برای گسترده بودن جرم ارائه نداده است. با این حال در قانون حمایت از اطفال و نوجوان مطابق بندهای ۶ تا ۸ ماده ۱۰ مجازات‌های متنوعی از حد تا تعزیر با درجات مختلف در خصوص آلوده‌سازی محیط بصری آنان به محتوای مغایر عفاف مقرر داشته است. این مجازات‌ها متناسب با شرایطی مانند وضعیت بزه‌دیده، شرایط مرتکب و آثار جرم، اعمال می‌شوند؛ از جمله، بهره‌کشی جنسی از طفل و نوجوان از طریق عرضه، در اختیار گرفتن، وادار یا اجیر کردن برای هرزه‌نگاری یا سوءاستفاده جنسی به مجازات حبس درجه پنج، در دسترس قرار دادن یا ارائه محتوا یا اثر مستهجن یا مبتذل به طفل یا نوجوان به یک یا چند مجازات درجه هشت، استفاده از طفل و نوجوان برای تهیه، تولید، توزیع، تکثیر، نمایش، فروش و نگهداری آثار سمعی و بصری مستهجن یا مبتذل، حسب مورد به میانگین حداقل و حداکثر تا حداکثر مجازات مقرر در قانون مربوط، تکثیر، انتشار، عرضه، معامله یا بارگذاری محتوا یا اثر مستهجن یا مبتذل که در آنها از اطفال و نوجوانان بهره‌گیری شده، به یکی از مجازات‌های درجه شش. همچنین مطابق ماده ۲۱، چنانچه شخص حقوقی در ارتکاب جرائم فوق شرکت یا معاونت داشته باشد، به مجازات‌های ماده ۲۰ قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود. چنانچه ارتکاب جرم صرفاً منتسب به یکی از شعب باشد، مجازات انحلال تنها نسبت به همان شعبه اعمال می‌گردد.

۵. نتیجه‌گیری

الزامات ناظر بر عفت و حیاء، منحصر به فضای واقعی جامعه انسانی نیست. بخش مهمی از این الزامات به تناسب گسترش محیط فراواقعیت مجازی گسترش یافته است. هماهنگ با این توسعه، مقنن نیز حمایت از هنجارهای اخلاقی را به فضای واقعی محدود نکرده است. امروزه با گسترش شبکه‌های اطلاع‌رسانی مجازی و توسعه فضای سایبر، دسترسی به داده‌های پاک و ناپاک در این محیط به سهولت فراهم است. این امکان سبب شده تا موجبات تولید، نشر و تبادل انواع متفاوتی از داده‌ها از جمله داده‌های مغایر با حیاء و عفاف بسیار سریع‌تر و فراگیرتر از محیط واقعی انجام شود. در نتیجه ضرورت دارد تا بیشتر و پیش‌تر، از تدابیر بازدارنده در محیط واقعی، به سلب امکان تولید یا انتشار داده‌های آلوده به ناپاکی‌های اخلاقی از طریق حمایت قانونی از محتوی پاک و جرم‌انگاری اقسام مختلف رفتارهای جنایی در محیط تبادل اطلاعات مجازی اقدام گردد. نتیجه آنکه، قانونگذاران در کشورهای مختلف منطقه، خصوصاً کشورهای اسلامی و بویژه در کشور ایران، با درک این اهمیت به تدریج و هماهنگ با رشد و بکارگیری محیط تبادل اطلاعات مجازی، اقدام به جرم‌انگاری نموده‌اند. همچنین با هدف حمایت از داده های پاک در حوزه عفاف، ضمانت‌اجراهای کیفری مقرر داشته و مصادیق متنوعی از رفتارهای ناقض

عفت بویژه در مورد کودکان و نوجوانان از جمله برهنگی بدن، نمایش اندام یا اعضای بدن یا کارکرد آنها که مشمول رفتارهای ابتدالی یا استهجان‌ی است را با طیف وسیعی از مجازات‌های حدی، مالی و سلب آزادی، مواجه ساخته است. برای تکمیل این روند و در پاسخ به برخی از ناهنجاری‌های جدید نظیر بدپوششی یا نقض احکام شرعی به صورت کشف حجاب و ترویج آن در فضای مبادله اطلاعات مجازی و در قالب لایحه قانونی حمایت از خانواده از طریق ترویج فرهنگ عفاف و حجاب تدبیر کرده که در مراحل تدوین و تصویب قرار دارد.

فهرست منابع

قرآن کریم.

- ابراهیم، پاد (۱۳۸۴). *حقوق جزای اختصاصی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم.
- ابلاغیه دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، شماره ۳۰۹۱، تاریخ ۱۳۸۰/۰۹/۱۲.
- احمدبن فارس، ابوالحسن بن زکریا (۱۴۱۰ق). *معجم المقانیس اللغة*. لبنان: الدار الاسلامیة، الطبعة الثامن.
- اردبیلی، محمدعلی (۱۳۸۸). *حقوق جزای عمومی*. تهران: نشر میزان، ج ۲، چاپ دوم.
- اسدی، لایلا (۱۳۸۴). بررسی قوانین کیفری در امر پوشش مردم. *ندای صادق*، شماره ۴۰، ص ۷۴-۴۸.
- اسماعیلی، مهدی؛ دیلمی معزی، نوید؛ حاجی تبار فیروزجانی، حسن (۱۴۰۱). چالش های فراروی سیاست جنایی اجرایی ایران در قبال جرایم رایانه ای. *کارآگاه*، ۱۶ (۵۸)، ص ۹۷-۱۲۲.
- اصفهانى، ابی القاسم الحسین بن محمد (۱۴۱۰ق). *المفردات فی غریب القرآن*. بیروت: المكتبة المرتضوية.
- اولریش، زیبر (۱۳۸۳). *جرائم رایانه ای*. ترجمه محمدعلی نوری. تهران: گنج دانش.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۸). *مبسوط در ترمینولوژی حقوق*. انتشارات گنج دانش، ج ۴.
- حرّعاملی (۱۴۱۴ق). *وسائل الشیعه*. قم: مؤسسة آل البيت لإحياء التراث، ج ۲۱.
- دشتی، بیتا؛ افشاری، مریم (۱۳۹۸). مطالعه تطبیقی جرایم سایبری در نظام عدالت کیفری ایران و حقوق بین الملل.
- پژوهشنامه حقوق تطبیقی*، ۳ (۴)، ص ۸۳-۱۱۰.
- رشادتی، جعفر (۱۳۸۷). *پیشگیری از جرم در قرآن کریم*. تهران: دفتر تحقیقات کاربردی.
- ساریخانی، عادل؛ قیاسی، جلال الدین؛ خسروشاهی، قدرت اله (۱۳۸۸). *حقوق جزای عمومی*. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ج ۲.
- صفدری، امیرحسین؛ بابائی پور، هانیه (۱۴۰۱). نگاهی حقوقی به پیدایش جرایم رایانه ای. *دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی*، ۵ (۵۴)، ص ۸-۱.
- طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۸۴). *تفسیر المیزان*. ترجمه محمدباقر موسوی همدانی. قم: انتشارات حوزه علمیه، ج ۱۵.
- عمید، حسن (۱۳۷۷). *فرهنگ فارسی عمید*. تهران: انتشارات امیرکبیر، ج ۵، چاپ سوم.
- قانون رقم (۱۴) لسنة ۲۰۱۴ قطر، *بإصدار قانون مكافحة الجرائم الإلكترونية ۲۰۱۴/۱۴*.
- قانون رقم (۶۳) لسنة ۲۰۱۵ الكويت، *مكافحة جرائم تقنية المعلومات ۲۰۱۵*.
- محمدنسل، غلامرضا (۱۳۸۶). *اصول و مبانی نظریه فرصت. حقوق*، شماره ۳، ص ۲۲۲-۲۹۳.
- نظام مكافحة جرائم المعلوماتية السعودية بالمرسوم الملكي رقم م/۱۷/ ۱۴۲۸ قمری*.
- Council of Europe, Convention on Cybercrime, Budapest, 2001.
- Malaysian Computer Crimes Act 1997.
- Pakistan of prevention of electronic crimes Act 2016 & 2017.